

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378:373.091.12:ОМ.3-051:159.955(049.3)J070.16
DOI 10.25128/2415-3605.22.1.12

НАТАЛІЯ ДАЩЕНКО

orcid.org/0000-0002-6189-6897

nataladash@gmail.com

кандидат філологічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ УНІВЕРСИТЕТУ: РЕЗУЛЬТАТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Обґрунтовано актуальність і доцільність інтеграції інфомедійної грамотності в освітній процес університету. Мотивовано зв'язок програмних результатів її вивчення з розвитком критичного мислення загалом та критичного розуміння медіа зокрема. Наголошено на основному векторі інфомедійної грамотності, який орієнтований на готовність застосовувати набуті знання й вироблені навички у різноманітних ситуаціях взаємодії з медіа. Представлено результати самоаналізу навчальної діяльності та якості викладання, здійсненого у формі анкетування здобувачів вищої освіти (не)педагогічних спеціальностей Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка після вивчення навчальної дисципліни «Інфомедійна грамотність». Проведено аналіз отриманих відповідей, який засвідчив високий рівень зацікавленості змістом курсу та усвідомленості компетентностей медіаграмотності, критичного мислення, соціальної толерантності, стійкості до впливів, інформаційної та візуальної грамотності, цифрової безпеки, інноваційності. А також підтвердив ефективність застосованих форм співпраці та залучених активностей, окреслив коло питань і практик інфомедійної сфери, на які варто звернути більше уваги у майбутній презентації курсу. Зроблено висновок, що вивчення інфомедійної грамотності пропонує ефективні пролонговані підходи, застосування яких сприяє ідентифікації, осмисленню, уникненню / подоланню загроз інформаційного середовища.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, інфомедійна грамотність, освітній процес, компетентність, результат навчання, якість викладання.

NATALIIA DASHCHENKO

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

INFOMEDIA LITERACY IN THE UNIVERSITY EDUCATIONAL PROCESS: RESULTS OF IMPLEMENTATION

Obtaining information through the latest technologies and media channels actualizes the development, understanding, interpretation, integration into the educational process of ideas and content of media education. The result is media literacy / information literacy. Therefore, pedagogical, didactic and methodological aspects of the relevant discipline reflect the educational, cognitive, activity needs of a modern person. In this context, the approach by which teachers can share their own experience of teaching information literacy is relevant. During the discussion of content and formal aspects, learning outcomes and feedback, it is possible to form the optimal content and quality tools for use in dynamic educational circumstances.

The purpose of the article is to demonstrate the focus of the content of the elective course «Information Media Literacy» on the achievement of program learning outcomes and to analyze the feedback data obtained

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

by surveying students. The research methodology is based on the basic competencies proposed in the project «Study and Distinguish: Information Media Literacy». The research used the methods of the survey group (including questionnaires), methods of analysis and generalization of collected data, elements of the quantitative method and forecasting. Infomedia literacy teaching is aimed at developing a critical orientation in a particular environment, the ability to interact effectively with it, the willingness to use the acquired knowledge and skills in various situations of interaction with the media.

In the educational process of higher education, it is important to self-analyze the educational activities and find out the quality of teaching. Naturally, the formulation of learning outcomes according to certain criteria is mostly indicative. But even approximate indicators give grounds for conclusions about the level of knowledge acquisition, the development of skills and abilities and their prolongation in the life of an individual. One of the ways of self-analysis is a questionnaire, which was conducted among students of (non)pedagogical specialties of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University after studying infomedia literacy. The analysis of the received answers demonstrated a high level of interest in the content of the course and awareness of the competencies of media literacy, critical thinking, social tolerance, resilience, information and visual literacy, digital security, innovation. It also confirmed the effectiveness of the forms of cooperation and activities involved, outlined the range of issues and practices of the information sphere, which requires more attention in the future presentation of the course.

It is concluded that the study of information literacy offers effective approaches and tools, the use of which provides identification, understanding, avoiding / overcoming threats to the information environment.

Keywords: *media education, media literacy, information literacy, educational process, competence, learning outcome, teaching quality.*

Опосередкованість отримання інформації завдяки новітнім технологіям, медійним каналам передавання та поширення актуалізує розроблення, осмислення, інтерпретацію, інтегрування в освітній процес ідей і змісту медіаосвіти і медіаграмотності. Якщо ці науково-методологічні категорії розглядаються у педагогічній теорії і впроваджуються у світовій практиці з 70-х років ХХ ст., то в Україні увагу вони привернули орієнтовно на межі нового тисячоліття. Тому педагогічний, дидактичний і методичний аспекти включення медіаграмотності в освітній процес на різних етапах навчання мають відображати запити сучасної людини щодо своїх освітніх, пізнавальних, діяльнісних потреб.

У цьому контексті актуальним є підхід, за яким педагоги можуть поділитися власним досвідом викладання медіаграмотності як навчальної дисципліни чи інтеграції окремих тем, форм і методів навчальної діяльності у різні навчальні предмети. У результаті обміну досвідом, обговорення змістових і формальних аспектів, вивчення результатів навчання та зворотних реакцій можливо сформуванню оптимальний зміст і виробити якісний інструментарій, придатний для застосування в динамічних освітніх обставинах.

Мета статті – продемонструвати спрямованість змісту вибіркової навчальної дисципліни «Інфомедійна грамотність» на досягнення програмних результатів навчання та проаналізувати дані зворотного зв'язку, отримані шляхом анкетування здобувачів вищої освіти.

Результати, представлені у статті, є наслідком впровадження в освітній процес університету навчальної дисципліни «Інфомедійна грамотність», розробленої колективом викладачів кафедри журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ) у рамках проекту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», що реалізовується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки посольств США та Великої Британії в Україні у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси.

Методологія дослідження ґрунтується на запропонованих у рамках названого проекту базових компетентностях, відображає їх інтеграцію у навчальний процес, представляє рівень осмислення здобувачами вищої освіти навичок критичного сприйняття інформації тощо. У ході дослідження застосовано методи групи опитування (зокрема анкетування), методи аналізу та узагальнення зібраних емпіричних даних, елементи кількісного методу і прогнозування.

Огляд та аналіз публікацій засвідчує високий рівень зацікавленості наукової та освітньої спільноти потребою сучасного суспільства у виробленні, впровадженні та освоєнні технологій і методик ефективної взаємодії з інформаційним середовищем. Базовою ланкою для формування грамотності у цьому вимірі є освіта. Ще у 1980-х роках в документах ЮНЕСКО було сформульовано дефініцію, що «медіаосвіта – це навчання теорії та практичних вмій для

опанування сучасними масмедіа» [цит. за: 11, с. 10]. Із розвитком й видозміною самих медіа, комп'ютерно опосередкованого спілкування, відкритості знань та інформації завдяки глобальній мережі такий погляд трансформувалася, але не зменшив рівня актуальності, а навпаки. Нині медіаосвіта зайняла репрезентаційну нішу, щоби разом із медіа представляти дійсність, а не тільки відображати. Ця активна позиція суголосна з висловленим Л. Мастерманом поглядом на медіаосвіту: «Це передусім дослідницький процес, який базується на ключових концепціях, що в основному є аналітичними інструментами, а не альтернативним змістом» [12, с. 40]. Теоретик медіа Дж. Гербнер розумів медіаосвіту як формування широкої коаліції «для розширення свободи та розмаїття комунікації, для розвитку критичного розуміння медіа як нового підходу до ліберальної освіти» [цит. за: 11, с. 12]. Закономірно, що невдовзі виникає висновок: метою медіаосвіти є досягнення медіаграмотності [11, с. 13].

Відповіді на питання «Що значить бути грамотним?» пов'язані з розумінням змін у технологіях виробництва і способах поширення інформації. У сучасності отримання інформації та знань, на відміну від традиційних способів стати грамотним, відбувається через доступ до глобальних ресурсів за посередництвом інтерактивних технологій комунікації. Ця принципова зміна суттєво впливає на набір базових навичок, необхідних для ефективного освітнього процесу (на всіх ланках – від підготовчої до самоосвіти та освіти впродовж життя). У такому контексті актуальності набувають поняття медіаграмотності та інфомедійної грамотності. Як і традиційна грамотність, вони базуються на сукупності навичок і вмінь, які, за П. Фрейре і Д. Македо, «дають змогу індивідуві свідомо брати участь у процесах, що відбуваються у громаді і світі» [цит. за: 11, с. 39]. С. Шейбе і Ф. Рогоу вважають, що «медіаграмотність стосується не автоматичного опанування нових технологій; це швидше... відновлення тієї сили, яку колись надавала традиційна грамотність» [11, с. 39]. Автори пропонують власний підхід до медіаосвіти, який ґрунтується на трьох принципах: грамотності, дослідженні та інтегрованості [11, с. 38]. Ця концепція дає змогу «поцінювати ті знання, навички та вміння, які учні [усі, хто навчається – Н. Д.] вже мають, та одночасно пропонувати їм взяти на себе відповідальність за власне навчання та розвивати все досконаліші «фільтри» [11, с. 39].

Вітчизняна наукова спільнота схильна розглядати медіаграмотність як «рівень медіакультури, який стосується вміння користуватися інформаційно-комунікаційною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою цих медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати власні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [11, с. 22].

У міру того, що нині активно впроваджуються навчальні програми під «брендом медіаграмотності», формується багато ситуативних формулювань їх основних понять. Проте суть медіаграмотності зосереджується навколо «сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві» [6, с. 10].

Теоретичні, методологічні і практичні аспекти медіаосвіти й медіаграмотності відображені у публікаціях таких авторів: О. Волошнюк, В. Іванов, Г. Дегтярьова, А. Литвин, Г. Онкович, І. Гуріненко, І. Задорожна, Т. Кузнецова та ін. Вагомий масив теоретичного узагальнення й представлення практичного досвіду зосереджено в збірнику наукових статей «Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти» (47 наукових розвідок 62 українських авторів), виданого у рамках проекту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність». У ньому «висловлені цікаві міркування щодо удосконалення та активізації роботи з впровадження елементів медіаграмотності в навчальний процес» [3, с. 11].

У науковому просторі зустрічаємо таке потрактування Н. Курмишевої: «Інфомедійна грамотність – це вміння сприймати на основі критичного мислення і створювати медіапродукти, враховуючи динамічність подій навколишнього світу та спираючись на аналіз і оцінку медіатекстів відповідно до контексту функціонування медіа, а також до використання кодових і репрезентаційних систем» [5].

Суто формально складники поняття «інфомедійна грамотність» можна звести до таких значень: відомості + поширення + правильність. Усі разом і кожне зокрема слова мають

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

семантику, яка апелює до здатності сприймати дійсність, можливостей діяльності, розуміння цінностей тощо. Отож, «інформаційна і медійна грамотність означає: орієнтованість у конкретному оточенні, спроможність ефективно взаємодіяти з ним, готовність й уміння користуватися ним у різноманітних ситуаціях спілкування; знання засобів регуляції дій, що ґрунтуються на життєвому досвіді» [9, с. 89].

Запровадження вибіркової навчальної дисципліни «Інфомедійна грамотність» для студентів ТНПУ та інтеграція компетентностей проєкту IREX «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» корелює з необхідністю вироблення відповідних компетентностей на всіх етапах освітньої та самоосвітньої діяльності. Загалом це – вимога інформаційної епохи, вужче – потреба уникати ситуацій невдалої комунікації у професійній та особистій сферах. Компетентності інфомедійної грамотності корелюють з багатьма базовими освітніми, професійними та ключовими компетентностями навчання протягом життя. Можемо без перебільшення визнати, що нині «досвід поводитися з інформацією є великим «капіталом», який дозволяє особистості планувати й реалізовувати власні життєві стратегії, уникаючи конфліктів, кризових ситуацій або пом'якшуючи їх вплив» [9, с. 89].

У такому контексті актуалізується мета впровадження навчальної дисципліни «Інфомедійна грамотність» – формування у здобувачів вищої освіти умінь виявляти актуальні проблеми медійного простору, вдумливо сприймати медіатексти та критично їх осмислювати, впроваджувати елементи і компетентності інфомедійної грамотності у майбутній професійній діяльності.

Вивчення навчальної дисципліни забезпечує досягнення здобувачами таких результатів навчання: розуміння й застосування методів пошуку, відбору, систематизації інформації та використання друкованого та аудіовізуального контенту; спроможність продемонструвати належний рівень критичного мислення та розуміння рівня впливу інформації на особистість; уміння верифікувати медіапродукт, використовуючи сучасні інформаційні технології; здатність інтерпретувати актуальні явища (фейкові новини, маніпулювання та ін.) інформаційного простору для широкої аудиторії, підвищувати рівень її медіаграмотності; спроможність демонструвати вміння професійно діяти в різних комунікативних ситуаціях і формувати у своєму оточенні культуру спілкування в інформаційному суспільстві.

У результаті вивчення дисципліни у здобувачів вищої освіти мають бути сформовані такі компетентності (запропоновані у рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»):

Медіаграмотність	Критичне мислення	Соціальна толерантність	Стійкість до впливів, фактчекінг
розуміння, як працюють медіа: власники, журналістські стандарти, редакційна політика; вміння аналізувати твори кіномистецтва	вміння ставити питання, обґрунтовувати власну позицію; вміння оцінювати й інтерпретувати події; вміння аналізувати передумови та причини подій	вміння ідентифікувати мову ворожнечі та протидіяти їй; вміння ідентифікувати стереотипи і протидіяти їм; навички етичного спілкування	вміння ідентифікувати вияви пропаганди; вміння ідентифікувати фейки й інструменти маніпуляції у текстах, на фото, у відео; базові навички емоційного інтелекту
Інформаційна грамотність	Візуальна грамотність	Цифрова безпека	Інноваційність, розвиток креативності
вміння ефективно шукати інформацію; вміння шукати джерела та першоджерела і працювати з ними	вміння аналізувати фото, логотипи, символи, постери, інфографіку, візуальні ряди у кінотворі	менеджмент приватності; навички з особистої кібербезпеки	вміння втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам, зокрема використовувати їх в освітньому процесі; вміння використовувати медіа для соціального блага

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Важливим в освітньому процесі вищої школи є самоаналіз проведеної навчальної діяльності: оцінка змістовності курсу, якості викладання, досягнутих студентами результатів навчання. Закономірно, що виокремлення та формулювання результатів навчання за окремими критеріями (факту, якості, ставлення, часу) мають переважно орієнтовний вимір. Та навіть приблизні показники дають підстави для висновків про рівень засвоєння знань, виробленість умінь і навичок та їх пролонгованість у житті особистості. Тому після вивчення інфомедійної грамотності здобувачам було запропоновано анкетування, мета якого – з'ясувати рівень засвоєння змісту курсу, його актуальності для майбутньої професійної діяльності та особистого використання, а також отримати зворотню реакцію щодо якості викладання навчальної дисципліни задля покращення змісту і форм у майбутньому.

В опитуванні взяли участь студенти (не)педагогічних спеціальностей («Початкова освіта», «Психологія», «Туризм») стаціонарної форми навчання. Анкетуванням не охоплено студентів заочної форми навчання, для яких зміст курсу був скороченим. Усвідомлюємо, що масив відповідей відображає результати навчання активних і мотивованих студентів, тому має переважно позитивну конотацію, негативні відгуки залишилися поза оприлюдненням через неучасть незацікавлених студентів. Проте на підставі отриманих відповідей усе ж можна сформулювати загальну картину результатів впровадження інфомедійної грамотності в освітній процес задля подальшого коригування змісту, форм і методик навчання.

Анкета складалася з трьох блоків питань: «мета і компетентності», «результати навчання», «якість викладання».

Перший блок розпочинався питанням, яке мало на меті з'ясувати очікування студентів від вибраного курсу до його прослуховування. У відповідях виявилися різні позиції, наприклад: «очікувалося, що курс буде про журналістів та статті, які вони публікують», «більше розбиратись в просторі ЗМІ», «думала розкажуть, як працюють ЗМІ», «очікувала, що це буде дуже корисний курс (а головне – актуальний)». Як видно, студенти або не ознайомилися з анотацією, розташованою у каталозі вибіркокових дисциплін на сайті університету, або сформулювали свої очікування на підставі того, що його вестимуть викладачі кафедри журналістики відповідно до особливостей цієї спеціальності. Інша частина відповідей мала більш сфокусовані на навчальний предмет очікування, як-от: «грамотність в медіапросторі», «дізнатись про сферу медіаграмотності і те, як вона може допомагати в роботі», «знання з фільтрування інформації в інтернеті». Ще одна група відповідей, видається, засвідчує найбільш усвідомлене ставлення до вибору навчальної дисципліни та виявляє у відповідях чіткі очікування: «вміти знаходити інформацію, навчитися виявляти фейки», «розвиток навичок критичного мислення», «очікувала, що навчусь розпізнавати інформаційні маніпуляції та зможу краще орієнтуватись в інформації довкола», «очікую отримати знання, які допоможуть критично оцінювати й аналізувати отриману інформацію в медіапросторі» тощо.

Наступні питання блоку стосувалися сформованих / покращених після вивчення дисципліни компетентностей інфомедійної грамотності. Відповіді засвідчили їх комбінацію на досить високому рівні. Наприклад, опитані вважають, що виробили вміння відмінно розуміти, як працюють медіа, ставити питання та обґрунтовувати власну позицію, аналізувати передумови та причини подій; ідентифікувати фейки й інструменти маніпуляції у текстах, на фото, у відео; аналізувати фото, логотипи, символи, постери, інфографіку, візуальні ряди у кінотворі; ефективно шукати інформацію; отримали базові навички емоційного інтелекту, навички етичного спілкування та покращили вміння використовувати медіа для соціального блага (усі – 100 %). Така самооцінка результатів навчання виглядає дещо завищеною, але може бути пояснена ефективністю змісту і форм навчання в межах дисципліни, особистою готовністю студентської молоді швидко набувати нового досвіду, комбінувати попередні та нові знання, уміння і навички, змінювати погляди і цінності відповідно до пропонованих інфомедійною грамотністю компетентностей, спрямованих на успішну подальшу соціалізацію. Крім того, студенти 3–4 курсів уже мають досвід вивчення інших навчальних дисциплін загальної та спеціальної підготовки, що також спрямовані на формування важливих професійних та індивідуальних надбань здобувачів вищої освіти.

Покращення особистого досвіду щодо інших компетентностей має таку динаміку сформованих / покращених умінь: оцінювати й інтерпретувати події та ідентифікувати стереотипи і протидіяти їм (96 % – так, 4 % – ні); ідентифікувати мову ворожнечі та протидіяти

її, ідентифікувати вияви пропаганди, шукати джерела та першоджерела і працювати з ними (92 % – так, 8 % – ні); втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам, зокрема використовувати їх в освітньому процесі (89 % – так, 11 % – ні). Найменш сформованими виявилися компетентності цифрової безпеки: менеджмент приватності і навички з особистої кібербезпеки (85 % – так, 15 % – ні).

Припускаємо, що труднощі стосовно умінь ідентифікувати стереотипи і протидіяти їм, оцінювати й інтерпретувати події та ідентифікувати вияви пропаганди пов'язані зі сформованими усталеними шаблонами та образними світоглядними уявленнями у власному досвіді кожної особистості та загалом в сучасному українському суспільстві. А також із розумінням поширюваних сенсів (подеколи завуальованих, прихованих), вигідних певній течії (політичній, філософській чи ін.). Ці сенси базуються як на правдивих, так і на напівправдивих фактах, навіть чутках або відвертій брехні. Тому поширюються з використанням маніпулятивних технологій і спрямовані на формування стереотипів. Це – «стереотипи свідомості, що віддзеркалюють ідеальні орієнтири ціннісно-нормативної системи панівної групи, суспільства і слугують основою для формування стереотипів поведінки» [8, с. 118]. І ці «тверді відбитки» дуже важко видозмінити, оскільки вони закорінені в емоційно-інтелектуальному та поведінковому досвіді і звичних реакціях на оцінювані об'єкти, які становлять (за замовчуванням) для індивіда певні ідентифікаційні та ідеологічні цінності (ідеали). Саме тому сучасній людині особливо важливі вміння відрізнити факти від суджень, потрібні навички ефективних способів пошуку джерел і першоджерел інформації, їх аналізу та перевірки, висловлення припущень та оцінки альтернатив, тобто формування особистого «кейсу» достовірних джерел та надійних інструментів відповідно до сфери професійної діяльності і життєвих інтересів. Зважаючи на це, навчальна дисципліна «Інфомедійна грамотність» акцентує на потребі постійної (довготривалої) уваги до викликів сучасного інформаційного суспільства, дає уявлення про актуальні знання, вміння і навички, ставлення, придатні для постійного застосування та подальшого вдосконалення.

У контексті попередніх проблем актуалізується явище мови ворожнечі. Як зазначає Т. Ісакова, «вона є частиною ширшого і складнішого феномена – комунікації, заснованої на упередженнях і дискримінації. Це комунікація, що ґрунтується на стереотипних когнітивних схемах, негативних установках (упередженнях) і дискримінаційних інтенціях щодо будь-яких груп людей або окремих індивідуумів як членів цих груп» [4, с. 92]. Хоч мова ворожнечі, хейтерство, чорний піар є протиправними діяннями, проте майже постійно присутні в сучасному інформаційному просторі. З огляду на це важливо формувати навички толерантної взаємодії, які поступово закріплюються у практиці інтерактивної (безпосередньої та опосередкованої) комунікації. Тому актуалізація теми має пролонговане призначення.

Навички втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам – суттєві для сучасної людини, зануреної у віртуальний світ. Але ще важливішими вони виявляються у професійній діяльності, зокрема в освітньому процесі. Сьогодні замало добре знати теорію свого навчального предмета. Період пандемії та зумовленого нею віддаленого навчання засвідчив гостру потребу використовувати сучасні технології навчання, передусім онлайн-інструменти. У зв'язку з цим освітянська спільнота активно ділиться своїм досвідом на різних інформаційних платформах. При викладанні інфомедійної грамотності нема змоги детально розглядати потенціал цих інструментів у єдності з теорією, методикою і дидактикою шкільних чи вишівських навчальних дисциплін. Тут основне – зацентувати на їх перевагах і затребуваності не тільки в освітньому процесі, а й в особистому і професійному досвіді. А його потрібно доповнювати шляхом індивідуальної неформальної освіти, самоосвіти впродовж життя.

Формування навичок менеджменту приватності та особистої кібербезпеки є складним і тривалим процесом, суголосним з особистою / груповою безпекою, потреба у якій викликана тенденціями розвитку діджитал-середовища, що розширюють як межі приватності, так і сферу інформаційної безпеки. В українському законодавстві кібербезпека – це «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі» [10]. Саме кібербезпека включає захист зокрема і приватної інформації: від вірусів, хакерських атак,

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

підробки даних, психологічного тиску тощо. Формування й закріплення особистих навичок з кібербезпеки – це перманентний, а не одноразовий процес, і потреба у ньому зростатиме, оскільки більшає кількість «розумних» пристроїв у різних сферах діяльності людини. Тому в межах викладання інфомедійної грамотності важливо дати імпульс формуванню навичок менеджменту приватності та особистої кібербезпеки, над шліфуванням яких особа має працювати впродовж життя, усвідомлюючи потребу в захисті конфіденційної інформації та взаємодії з нею при користуванні будь-яким пристроєм.

У другому блоці перше питання стосувалося розуміння студентами поняття «результат навчання», на яке отримано такі відповіді: «знання, які були набуті у процесі навчання», «кінцевий результат, який отримується при завершенні курсу», «сформовані знання, уміння і навички». Інші формулювання дещо розпливчасті, але виявляють розуміння студентами запропонованого поняття: «нові знання, нове бачення, зміна поглядів у чомусь», «те, що можеш використати у подальшому», «те, чи має студент нові знання і може ними легко володіти», «коли те, що навчають, ти не просто зазубрив, а вмієш використати на практиці». Високий рівень розуміння поняття «результат навчання» засвідчено у таких відповідях: «певні знання, навички, способи мислення, цінності, які були набуті у процесі навчання, які потім можна оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення вивчення тої чи іншої дисципліни», «сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити і виміряти».

Вважаємо, що опитувані засвідчили достатній рівень розуміння поняття, який корелює з офіційним поглядом: «Результати навчання (програмні) – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [7].

На підставі з'ясування рівня усвідомлення здобувачами кінцевого результату вивчення курсу можемо припустити, чому високим виявився відсоток відмінно та добре сформованих / покращених після вивчення дисципліни компетентностей інфомедійної грамотності і програмних результатів навчання, а також особистого розуміння, умінь, здатностей, спроможностей, передбачених програмою навчання (рис. 1 відображає одну з 9 відповідей щодо результатів навчання).

Наскільки покращилася особиста здатність долати негативні тенденції, створювані ЗМІ?

27 відповідей

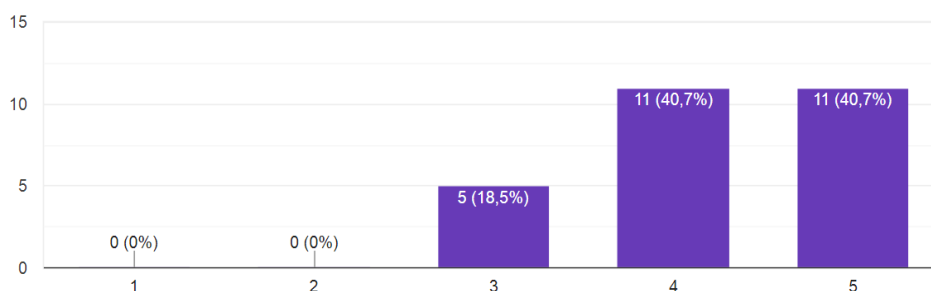

Рис. 1. Скриншот відповіді у блоці «результати навчання» анкети «Інфомедійна грамотність», опитування за якою проведено у листопаді-грудні 2021 р. між слухачами курсу в ТНПУ.

Навчальний курс містив такі теми занять, проведення яких передбачало різні форми активностей: «Медійний простір України: сучасні виклики» (вступна лекція-тренінг), «Шляхи формування критичного мислення» (інтерактивний тренінг), «Як розпізнати фейк» (лекція з елементами тренінгу), «Верифікація онлайн-контенту» (практичні заняття з елементами тренінгу), «Мова ворожнечі в масмедіа» (семінар-тренінг), «Через монітор екрана: як дивитись

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

якісне» (семинар-тренінг), «Як розпізнати маніпуляції та протистояти їм» (тренінг), «Аналіз медіатекстів: розпізнавання маніпуляцій» (практичне заняття з елементами тренінгу) «Рецепція кіноконенту: школи, жанри інструменти» (семинар дослідницько-аналітичного типу з елементами лекції).

У блоці анкети «якість викладання» було запропоновано відзначити теми, які виявилися найінформативнішими для здобувачів освіти (див. рис. 2).

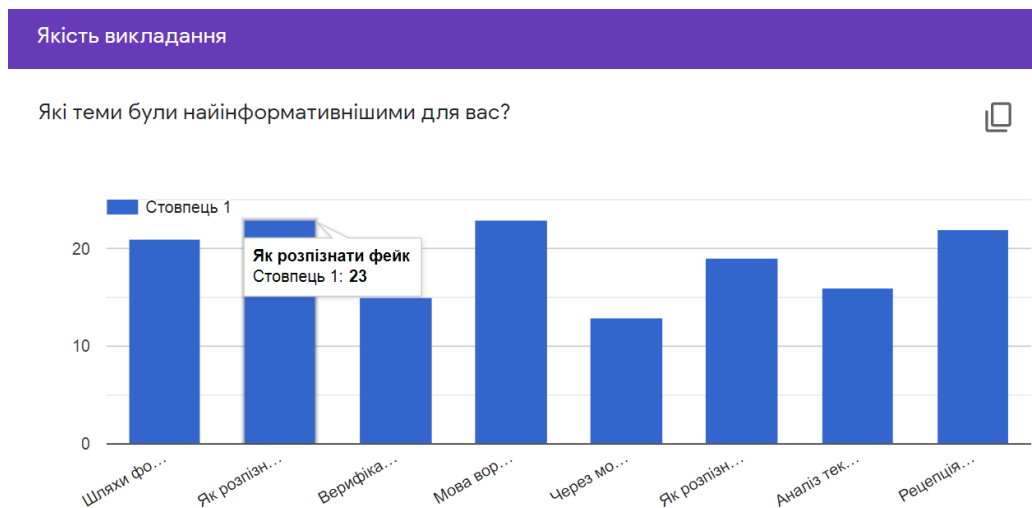

Рис. 2. Скриншот відповіді у блоці «якість викладання» анкети «Інфомедійна грамотність».

Як видно з графіка, зацікавлення у студентів викликали майже всі теми. Засвідчений інтерес до змісту курсу переконує, що представлена на заняттях інформація та застосовані різні форми навчальних активностей дають студентам нагоду дізнатися про інформаційні процеси нестандартного характеру. Таким чином акцентується увага не тільки на користувацькій (споживацькій) діяльності сучасної людини, а й наголошується на існуванні прихованих чи очевидних недоліків, загроз інформаційного середовища, які необхідно ідентифікувати, осмислити і, за потреби, подолати, усунути.

У цьому контексті актуальним було питання про основне призначення курсу «Інфомедійна грамотність» з погляду здобувачів вищої освіти. Відповіді різні: «зробити людей більш грамотними в інфомедійному просторі», «дати нові знання, як саме орієнтуватись в інтернеті, вірити чи не вірити даній інформації, звертати увагу на фейки», «вміти розрізняти якісну подачу матеріалу», «фільтрувати і думати над тою інформацією, яка подається ЗМІ і не тільки в інтернеті і ТВ-просторі», «навчити розуміти і визначати якісний контент», «основним призначенням є здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення в різних формах, які ми беремо з різних джерел», «розвинути критичне мислення, розпізнавати фейки, визначати мову ворожнечі та визначати вірогідність онлайн-контенту», «призначенням є вміння розпізнавати якісні масмедіа, вчитися аналізувати контент, який ми переглядаємо», «основне призначення даного курсу – навчити молодь мислити критично, рятувати свій мозок від перетворення в інфосмітник», «навчити студентів цілеспрямовано шукати, синтезувати й аналізувати інформацію, працювати з ресурсами для оволодіння необхідними відомостями і знаннями», «захист від інтернет-шахрайства», «показати вплив медіа на життя людини». Загалом такі формулювання засвідчують розуміння опитаними призначення та ролі навчальної дисципліни в освітньому процесі вищої школи та відповідають їх запитам й очікуванням.

Важливим для визначення якості навчання було питання, чи зацікавили форми проведення занять. Мета його включення в питальник – з'ясувати найбільш пізнавальні й ефективні форми навчання, зокрема самостійної роботи, застосовувані в аудиторній і позааудиторній співпраці «викладач – студент». Серед основних респонденти назвали такі форми навчальної діяльності: вебінари, тренінги і дискусії, візуалізація, групова робота, пошукові форми роботи (пошук виявів мови ворожнечі, фейків і доведення, що це вони), дослідження новин та аналіз спектру емоцій у телесюжетах, розбір медіатексту з аргументацією

свої думки, верифікація зображень, проходження тестів, гра («Вірю – не вірю») та онлайн-гра («Медіазнайко»).

На нашу думку, очевидним підтвердженням важливості навчальної дисципліни «Інфомедійна грамотність» є усвідомлення її змісту та якості матеріалу для пізнання, осмислення, практикування у подальшій професійній діяльності (ймовірність висока – 37 %, добра – 37 %, середня – 26 %, низька – 0) та особистому житті (ймовірність висока – 41 %, добра – 44 %, середня – 15 %, низька – 0).

Вважаємо, що моніторинг якості викладання в кінці вивчення навчального предмета є необхідним способом комунікації зі здобувачами освіти. Опитування може охоплювати широке коло питань, що дозволяють оцінити очікування від обраної навчальної дисципліни, змістову насиченість і значущість, фахову наповненість, культуру спілкування і взаємодії викладача з аудиторією, активність здобувачів освіти тощо.

Отже, зміст вибіркової навчальної дисципліни «Інфомедійна грамотність» спрямований на досягнення програмних результатів навчання. Темі курсу становлять початковий матеріал для подальшого самостійного дослідження, опанування аналітичних підходів та освоєння сучасних технологічних інструментів. Розроблений комплекс занять та їх зміст передбачає реалізацію комплексу педагогічних і методичних завдань, а суть запропонованого підходу полягає у можливості: застосовувати методіку змішаного навчання; змінювати послідовність тем, форм і методів навчання, «транспортувати» форми навчання і тренувальні завдання між темами; здійснювати діалогівання й міждисциплінарну інтеграцію знань, навичок і вмій; залучати до викладання одного курсу різних лекторів / тренерів; пропонувати групове й індивідуальне виконання навчальних пошукових / дослідницьких проєктів та ін.

Інфомедійна грамотність – мета медіаосвіти, а результати її пов'язані з виробленням базових умінь і навичок, які слухачі зможуть самостійно та усвідомлено інтегрувати в особисте життя та майбутню професійну діяльність. З погляду важливості всі набуті компетентності рівноцінні, адже кожна зокрема та їх поєднання сприяють успішній реалізації індивіда в суспільстві. У багатьох професійних та особистісних контекстах необхідні навички аналітичного і критичного мислення, вирішення проблем, роботи в команді, креативності, спілкування та ведення переговорів, міжкультурної комунікації.

Аналіз даних зворотного зв'язку, отриманих шляхом анкетування здобувачів вищої освіти, засвідчив зацікавленість змістом курсу та формами співпраці «студент – викладач», підтвердив потребу залучення різних форм активностей у навчальному процесі, окреслив коло питань і практик інфомедійної сфери, на які варто звернути більше уваги у майбутній презентації курсу. Тому переконані, що самоаналіз освітньої діяльності і моніторинг якості викладання наприкінці вивчення навчальної дисципліни – дієвий спосіб комунікації зі студентами, завдяки якій можуть бути поліпшені окремі складові освітнього процесу.

Враховуючи вагому роль змісту інфомедійної грамотності і компетентностей, які вона формує, перспективи подальших досліджень пов'язуємо з практикою викладання навчальної дисципліни для студентів різних педагогічних і непедагогічних спеціальностей, з її інтеграцією у структуру неформальної освіти для різних вікових категорій громадян з метою допомогти успішно декодувати сучасні інформаційні потоки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городенко Л. М. Медіа. Енциклопедія сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66085
2. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність». Київ: IREX в Україні, 2019–2020. URL: bit.ly/IREX-L2D-Int
3. Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей / редкол.: В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 2021. 400 с.
4. Ісакова Т. О. Мова ворожечі як проблема українського інформаційного простору. Стратегічні пріоритети. Серія: Політика. 2016. № 4. С. 90–97. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf>

5. Курмишева Н. Інфомедійна грамотність у педагогічній суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Медіаосвіта і медіаграмотність: портал. URL: <https://medialiteracy.org.ua/infomedijna-gramotnist-u-pedagogichnij-sub-yekt-sub-yektnij-vzayemodiyi/>
6. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за наук. ред. В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
7. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty%20standartiv%20vishcha%20osvita/1648.pdf>
8. Полторак В. А., Зоська Я. В., Стадник А. Г. Соціальні стереотипи і громадська думка. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2021. № 27. С. 115–122. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.931>
9. Поплавська Н. М., Дащенко Н. Л., Мединська О. Я. Ключові освітні компетентності і компетентності інфомедійної грамотності. Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей / редкол.: В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 2021. С. 83–108.
10. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України. Відомості Верховної Ради. 2017. № 45. С. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
11. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: підручник для вчителя; перекл. з англ. С. Дьома; за заг. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. 2-е вид. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 2017. 319 с.
12. Masterman L. A Rational for Media Education. Kubey, R (Ed.) Media Literacy in the Information Age. New Brunswick & London: Transaction Publishers, 1997. P. 15–68.

REFERENCES

1. Horodenko L. M. Media. [Media]. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy: elektronna versia / hol. redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2018. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66085
2. Intehratsia infomediinoi hramotnosti u navchalnyi protses. Navchalno-metodychni materialy proiektu «Vyvchai ta rozrizniai: infomediina hramotnist» [Integration of infomedia literacy into the educational process. Educational and methodical materials of the project «Study and distinguish: info-media literacy»]. Kyiv: IREX v Ukraini, 2019–2020. URL: bit.ly/IREX-L2D-Int
3. Infomediina hramotnist – nevidiemna skladova navchalnogo protsesu zakladu vyshchoi osvity [Information media literacy is an integral part of the educational process of higher education]: zbirnyk statei / redkol.: V. F. Ivanov (holov. red.) [ta in.]. Kyiv: Akademia ukrainskoi presy, IREX, Tsentr vilnoi presy, 2021. 400 s.
4. Isakova T. O. Mova vorozhnechi yak problema ukrainskoho informatsiinoho prostoru [Hate speech as a problem of the Ukrainian information space]. Stratehichni priorityty. Seria: Polityka, 2016. Vol 4. S. 90–97. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf>
5. Kurmysheva N. Infomediina hramotnist u pedahohichnii subiekt-subiektinii vzaiemodii [Information media literacy in pedagogical subject-subject interaction]. Mediaosvita i mediahramotnist: portal. URL: <https://medialiteracy.org.ua/infomedijna-gramotnist-u-pedagogichnij-sub-yekt-sub-yektnij-vzayemodiyi/>
6. Mediaosvita ta mediahramotnist [Media education and media literacy]: pidruchnyk / red.-upor. V. F. Ivanov, O. V. Volosheniuk; za nauk. red. V. V. Rizuna. Kyiv: Tsentr vilnoi presy, 2012. 352 s.
7. Methodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity [Methodical recommendations for the development of higher education standards]: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 01.06.2017 r. № 600. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty%20standartiv%20vishcha%20osvita/1648.pdf>
8. Poltorak V. A., Zoska Ya. V., Stadnyk A. H. Sotsialni stereotypy i hromadska dumka [Social stereotypes and public opinion]. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii, 2021. Vol. 27. S. 115–122. URL: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.931>
9. Poplavska N. M., Dashchenko N. L., Medynska O. Ya. Kliuchovi osvichni kompetentnosti i kompetentnosti infomediinoi hramotnosti [Key educational competencies and competencies of information literacy]. Infomediina hramotnist – nevidiemna skladova navchalnogo protsesu zakladu vyshchoi osvity: zbirnyk statei / redkol.: V. F. Ivanov (holov. red.) ta in. Kyiv: Akademia ukrainskoi presy, IREX, Tsentr vilnoi presy, 2021. S. 83–108.
10. Pro osnovni zasady zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy [On the basic principles of cybersecurity in Ukraine]: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2017. № 45. S. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

11. Sheibe S., Rohou F. Mediahramotnist [Media literacy]: pidruchnyk dlia vchytelia; perekl. z anhł. S. Doma; za zah. red. V. F. Ivanova, O. V. Volosheniuk. 2-e vyd. Kyiv: Tsentr vilnoi presy, Akademia ukrainskoi presy, 2017. 319 s.
12. Masterman L. A. Rational for Media Education. Kubey, R (Ed.) Media Literacy in the Information Age. New Brunswick & London: Transaction Publishers, 1997. P. 15–68.

УДК 378.147:004:795

DOI 10.25128/2415-3605.22.1.13

АННА ЙОРДАН

<http://orcid.org/0000-0002-7048-7171>

j_jrdan@ukr.net

кандидат технічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ОЛЕСЯ МЕДИНСЬКА

<https://orcid.org/0000-0002-3769-163X>

medynska@tnpu.edu.ua

кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ГАЛИНА СИНОРУБ

<https://orcid.org/0000-0001-7073-0752>

sunoryb@tnpu.edu.ua

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

НАТАЛІЯ ОСОБА

<https://orcid.org/0000-0001-5214-7212>

osobanat@ukr.net

магістр філології

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Зосереджено увагу на особливостях концепції сучасної освіти та формуванні компетентностей у здобувачів вищої освіти. Закцентовано на позитивному досвіді Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка щодо імплементації в освітній процес вибіркової дисципліни «Інфомедійна грамотність» для студентів педагогічних спеціальностей. Виокремлено компетентності, які формуються в процесі викладання вибіркової дисципліни для здобувачів вищої освіти спеціальностей «Початкова освіта», «Психологія», «Географія». Представлено детальний опис заняття «Верифікація онлайн-контенту», метою якого є здійснення аргументованого критичного огляду мультимедійного контенту, перевірка достовірності зображення та виявлення маніпулятивних матеріалів. Обґрунтовано актуальність розвитку критичного мислення, аналізу медіаконтенту стосовно стереотипізації, дискримінації, мови ворожнечі в процесі заняття «Мова ворожнечі в мас-